BO‘LAJAK ONA TILI O‘QITUVCHILARINING RAQAMLI KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Uskanov Kaxramon Xalikulovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti
O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24455315***

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bo‘lajak ona tili o‘qituvchilarida raqamli kompetensiyani rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini yoritadi. Tadqiqotda kompetensiya tarkibi, indikatorlar va baholash mezonlari aniqlanib, raqamli didaktika va metodika integratsiyasi asoslangan. Metodologiya sifatida tahlil, modellash, diagnostika va pedagogik tajriba yondashuvlari uyg‘unlashtirildi. Yangilik raqamli lingvodidaktik vazifalar banki va bosqichma-bosqich rivojlantirish modeli taklif etilishidadir.*

Kalit so‘zlar: *raqamli kompetensiya; bo‘lajak o‘qituvchi; ona tili metodikasi; raqamli didaktika; pedagogik diagnostika; elektron ta’lim resurslari; lingvodidaktik vazifa banki*

Аннотация. *Данная тезис раскрывает научно-педагогические основы развития цифровой компетентности у будущих учителей родного языка. В исследовании определены структура компетенции, индикаторы и критерии оценки, а также обоснована интеграция цифровой дидактики и методики. В качестве методологии использованы анализ, моделирование, диагностика и педагогический эксперимент в их взаимосвязи. Научная новизна заключается в разработке банка цифровых лингводидактических заданий и предложении поэтапной модели развития.*

Ключевые слова: *Цифровая компетентность, будущий учитель, методика родного языка, цифровая дидактика, педагогическая диагностика, электронные образовательные ресурсы, лингводидактический банк заданий.*

Annotation. *This thesis explores the scientific and pedagogical foundations for developing digital competence in future native language teachers. The study identifies the structure of competence, its indicators, and assessment criteria, and substantiates the integration of digital didactics and methodology. The methodology combines analysis, modeling, diagnostics, and pedagogical experimentation. The novelty lies in the development of a bank of digital linguodidactic tasks and the proposal of a step-by-step development model.*

Key words: *digital competence; pre-service teacher; native language teaching methodology; digital didactics; pedagogical assessment; e-learning resources; task bank*

INTRODUCTION

Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bo‘lajak o‘qituvchini nafaqat fan mazmunini yetkazuvchi, balki raqamli muhitda o‘quv faoliyatini loyihalovchi, boshqaruvchi va baholovchi professional sifatida tayyorlashdan iborat. Bu jarayon, ayniqsa, ona tili ta’limi kontekstida muhim ahamiyatga ega, chunki ona tili ta’limi matn, nutq,

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz

muloqot, uslub va tafakkur bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, raqamli muhitda ham mazmunan chuqur va metodik jihatdan puxta yondashuvni talab qiladi.

Raqamli kompetensiya, ona tili o‘qituvchilari uchun, faqatgina texnologiyani bilish bilan cheklanmaydi. Uning tarkibiy qismlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi: motivatsion-aksiologik blok, kognitiv-metodik blok, amaliy-operatsion blok, kommunikativ-kollaborativ blok va refleksiv-diagnostik blok. Har bir blok o‘qituvchining raqamli muhitdagi faoliyatini samarali tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi.

METODLAR

Mazkur mavzuning metodologik asoslari bir nechta konsepsiyalarga tayanadi, jumladan: kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuv, raqamli didaktika, faoliyat nazariyasi va pedagogik o‘lchovlar konsepsiyasi. Ushbu yondashuvlar o‘qituvchilarni raqamli muhitda samarali ta'lim berish imkoniyatlariga ega bo‘lishlari uchun zarur bilim va ko‘nikmalar bilan ta'minlaydi.

Olimlar qarashlarini integratsiya qilgan holda, raqamli kompetensiyani rivojlantirish uchun yagona ilmiy yondashuvni taklif etish mumkin. Bu kompleks yondashuv raqamli kompetensiyaning turli komponentlarini birlashtiradi va ona tili o‘qituvchilarining professional tayyorgarligini yanada kuchaytiradi. Tajribaga asoslangan ta'lim va innovatsion metodlar orqali o‘qituvchilarni amaliy tajribalar orqali tayyorlash, ularning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali bo‘ladi.

Ushbu yondashuvlar birgalikda bo‘lajak ona tili o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi va ta'lim tizimini zamonaviylashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli kompetensiyaning keng qamrovli tushunchasi, uning faqatgina texnologiya bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi va ona tili o‘qituvchisining rolini yanada kengaytiradi.Raqamli kompetensiyani rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari, avvalo, ta’lim mazmuni va metodikasining integratsiyasida ko‘rinadi. Ona tili metodikasida raqamli vosita “bezash” yoki “ko‘rgazmalilik” darajasida qolsa, u didaktik samarani bermaydi; aksincha, raqamli muhit til hodisalarini kuzatish, tahlil qilish, modellashtirish, nutqiy amaliyotni ko‘paytirish, individual ta’lim trayektoriyasini qo‘llab-quvvatlash uchun sharoit yaratishi lozim. Shuning uchun integratsiyaning minimal birligi sifatida “raqamli lingvodidaktik vazifa” tushunchasi asoslanadi: u maqsad, til materiali, raqamli resurs, bajarish algoritmi, baholash mezoni va refleksiya komponentlaridan tashkil topadi. Bunday vazifalar banki bo‘lajak o‘qituvchida raqamli kompetensiyani aynan metodik faoliyat orqali shakllantirishga xizmat qiladi, ya’ni talaba biror platformani o‘rganibgina qolmay, u yordamida fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis, uslubiyat hamda matn bilan ishlash bo‘yicha didaktik vazifalarni loyihalaydi [2].

Rivojlantirish uslubini qurishda bosqichlilik tamoyili muhim. Birinchi bosqich diagnostik-yo‘naltiruvchi bosqich bo‘lib, unda talabaning mavjud raqamli tajribasi, axborot bilan ishlash odatlari, ta’limiy kontent yaratish ko‘nikmalari hamda raqamli etik me’yorlarni bilishi aniqlanadi. Diagnostika natijalari bo‘lajak o‘qituvchini “o‘rtacha” darajaga moslab o‘qitishdan ko‘ra individual ehtiyojga mos ta’limni rejalashga yordam beradi; bu esa kompetensiyaviy yondashuvning asosiy talablaridan biridir [3]. Ikkinchi bosqich konstruktiv-amaliy bosqich bo‘lib, unda talaba raqamli lingvodidaktik vazifalar banki asosida mikroloyiha va mikrodarslar ishlab chiqadi, elektron resurslarni didaktik mezonlar

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz

asosida saralaydi, matnlar bilan ishlashni raqamli formatda tashkil etadi. Uchinchi bosqich refleksiv-innovatsion bosqichda esa talaba o‘z metodik yechimlarining samaradorligini baholash, o‘quvchi natijalari bo‘yicha xulosalar chiqarish, o‘qitish dizaynini qayta ko‘rib chiqish va yangilash kompetensiyalarini mustahkamlaydi. Modelning muhim jihati shundaki, u faqat “vosita o‘rgatish”ga emas, balki o‘qitishning didaktik sifatini oshirishga yo‘naltiriladi.

NATIJALAR

Metodik ta’minot nuqtayi nazaridan raqamli kompetensiyani rivojlantirishda uch turdagi resurslar alohida ahamiyatga ega. Birinchisi, o‘quv kontent resurslari bo‘lib, ular lingvistik materialni multimodal shaklda taqdim etish va o‘quvchida tushunishni chuqurlashtirish imkonini beradi; biroq bunday resurslar tanlanayotganda matnning ilmiylik darajasi, til me’yorlariga mosligi va didaktik maqsadga xizmat qilishi qat’iy ekspertizadan o‘tkazilishi lozim. Ikkinchisi, hamkorlik va muloqot resurslari bo‘lib, ular yozma nutqni rivojlantirishda muhim: masalan, tahrir, izoh, dalillash va qayta yozish jarayonlari raqamli platformalarda ochiq ko‘rinadigan bo‘lgani sababli o‘qituvchi baholashning shaffofligini ta’minlay oladi. Uchinchisi, o‘lchov-diagnostika resurslari bo‘lib, ular formatif baholashni yo‘lga qo‘yadi: ona tili ta’limida ayniqsa yozma ishlar va matn tahlili bo‘yicha rubrikalar, deskriptorlar va namunaviy javoblar tizimi raqamli muhitda tezkor tahlil va qayta aloqani kuchaytiradi [4].

Raqamli kompetensiyani baholash masalasida mezon va indikatorlarning pedagogik asoslanganligi hal qiluvchi o‘rin tutadi. Baholash faqat texnik amallar ro‘yxatiga tayanib qolsa, u o‘qituvchining metodik fikrlashini o‘lchamaydi. Shu sababli indikatorlar quyidagi yo‘nalishlarda ishlab chiqiladi: didaktik maqsadga mos vosita tanlash (asoslangan tanlov), lingvistik materialni raqamli muhitda metodik talqin qilish (matn va til hodisasini o‘qitish ssenariysi), kontent yaratish (taqdimot, interaktiv topshiriq, audio/video izoh), o‘quvchi faoliyatini boshqarish (yo‘riqnoma, vaqt, hamkorlik), baholash va akademik halollikni ta’minlash (plagiatning oldini olish, manba ko‘rsatish, tahrir madaniyati), refleksiya va takomillashtirish (ma’lumotlar asosida qaror qabul qilish). Bunda raqamli kompetensiya darajalari tavsifi “boshlang‘ich–rivojlanayotgan–barqaror–ijodiy” mantiqda berilib, har bir daraja real metodik mahsulotlar bilan isbotlanadi. Ayniqsa, ona tili o‘qituvchisi uchun “ijodiy” daraja yangi raqamli lingvodidaktik yechimlar ishlab chiqish, mavjud resurslarni moslashtirish va o‘quvchi ehtiyojiga ko‘ra transformatsiya qilish bilan belgilanadi [5].

Ilmiy-pedagogik asoslarning yana bir muhim qatlami pedagogik shart-sharoitlar tizimi bilan bog‘liq. Birinchidan, oliy ta’limda ona tili metodikasi kurslari mazmuniga raqamli lingvodidaktika modullarini kiritish, ularni amaliy laboratoriya mashg‘ulotlari bilan uyg‘unlashtirish zarur. Ikkinchidan, talabalar amaliyotida raqamli dars dizaynini sinovdan o‘tkazish, real sinf sharoitida formatif baholash va qayta aloqa mexanizmlarini qo‘llash imkonini beradigan hamkor maktablar tarmog‘i muhim. Uchinchidan, professor-o‘qituvchilarning o‘zlari ham raqamli metodik madaniyatga ega bo‘lishi, aks holda talaba uchun namuna va ilmiy rahbarlik yetarli darajada ta’minlanmaydi. To‘rtinchidan, ta’lim jarayonida ma’lumotlar xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va raqamli etik me’yorlar bo‘yicha aniq reglamentlar bo‘lishi lozim; bu masala o‘qituvchining kasbiy mas’uliyatiga bevosita taalluqlidir [6].

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz

Tadqiqot mantiqida ilmiy yangilik sifatida raqamli lingvodidaktik vazifalar bankining konseptual modeli va uni bosqichma-bosqich o‘zlashtirish mexanizmi asoslanadi. Bank vazifalarni til bo‘limlari, nutq turlari va kompetensiya indikatorlari bo‘yicha tasniflashni nazarda tutadi; shu orqali talaba o‘z metodik mahsulotini tizimli ravishda boyitadi, o‘qituvchi esa kompetensiya dinamikasini kuzata oladi. Shuningdek, model raqamli vositalarni tanlashda didaktik mezonlar tizimini taklif etadi: maqsadga muvofiqlik, ilmiylik, til me’yorlariga moslik, kognitiv yuklama muvozanati, interaktivlikning pedagogik qiymati, baholashning shaffofligi va refleksiv imkoniyat. Bu mezonlar ona tili darsida raqamli texnologiyalarni “ko‘rinish” uchun emas, o‘quv natijasini oshirish uchun qo‘llashga xizmat qiladi [7].

Bo‘lajak ona tili o‘qituvchilarining raqamli kompetensiyasini rivojlantirish, ilmiy-pedagogik jihatdan, bir necha asosiy elementlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon kompetensiyaning predmet-metodik talqini, raqamli lingvodidaktik vazifalarni integratsiya qilish, bosqichma-bosqich rivojlanish modelini ishlab chiqish, diagnostik mezonlar va pedagogik shart-sharoitlar tizimini o‘z ichiga oladi.

XULOSA

Taklif etilgan yondashuv, raqamli muhitda ona tili ta’limining sifatini oshirishga qaratilgan bo‘lib, bo‘lajak o‘qituvchining metodik mustaqilligini kuchaytiradi va baholash jarayonlarining shaffofligi va dalilliligini ta’minlaydi. Bu esa oliy ta’lim dasturlarini modernizatsiya qilish va pedagogik amaliyot mazmunini boyitish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Natijada, raqamli kompetensiyani rivojlantirish, o‘qituvchilarning professional malakasini oshirishga hamda ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Хуторской А. В. Компетентностный подход в образовании. Москва, Издательство «Эйдос», 2013. 256 с.

2. Polat E. S. Novye pedagogicheskie i informatsionnye tekhnologii v sisteme obrazovaniya. Moskva, Akademiya, 2015. 304 s.

3. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2017. 95 p.

4. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. New York, Teachers College Press, 2006. 240 p.

5. Salomova Z. T. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, O‘qituvchi, 2019. 272 b.

6. Begimqulov U. Sh. Pedagogik ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish. Toshkent, Fan, 2018. 188 b.

7. Tursunov S. N. Raqamli ta’lim muhitida metodik ta’minot va baholash. Samarqand, Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2021. 160 b.

© Qo‘qon davlat universiteti | O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | www.smartquillpublishing.uz